

TURK TILI FANIDAN AMALIY MASHG‘ULOTLARNI TASHKIL ETISH

Sarvara Tashaliyeva

Turk filologiyasi kafedrası

katta o‘qituvchisi

Annotasiya: *Mazkur maqolada xorijiy til ta’limi, amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etish, til o‘rganish kompetensiyalarini shakllantirish yo‘llari va metodlari haqida so‘z yuritiladi. Talabalarning til o‘rganishlari bilan bog‘liq muammolarni hal etish yo‘llari ko‘rsatiladi.*

Kalit so‘zlar: *so‘zlash, yozish va tushunish ko‘nikmalari, matn tuzish, yozma bayon, yozma ish shakllari.*

Аннотация: *В данной статье говорится о путях и методах обучения иностранному языку, организации практик, формировании языковых компетенций. Показаны пути решения проблем, связанных с изучением языка студентами.*

Ключевые слова: *говорение, навыки письма и понимания, композиция, письменное изложение, формы письменной работы.*

Annotation: *This article talks about ways and methods of foreign language education, organization of practical training, formation of language learning competencies. Ways to solve problems related to students' language learning are shown.*

Key words: *speaking, writing and comprehension skills, composition, written statement, written work forms.*

Horijiy tillarni o‘rganishda ta’lim beruvchi bilan bir qatorda ta’lim oluvchining ham faoliyat shakli ahamiyatlidir. Ta’im samaradorligini oshirish uchun talabanning xohish-istagi, o‘rganishning qanday usullaridan foydalanishi ham juda muhim hisoblanadi. Shuning uchun ham qaysi mavzuni qanday metodlardan foydalanib o‘rgatish borasida fikr yuritar ekanmiz, talabanning ham imkoniyatlarini, talab va istaklarini hisobga olishimiz zarur. An’anaviy ta’lim tizimida talabaga o‘rganilishi kerak bo‘lgan ma’lumot berilar ekan, bu ma’lumotning aynan shu talabanning hayotidagi o‘rni, uning kundalik hayoti bilan bog‘liqligi ham tushuntirilib berilishi lozim.

Chet tilini o‘rganayotgan talabalar ma’lum bir grammatik mavzuni chuqur o‘zlashtirishlari uchun ana shu mavzuga aloqador til birliklarini o‘zlarining kundalik hayotlari bilan bog‘liq tarzda qo‘llay olish ko‘nikmasini hosil qilishlari maqsadga muvofiqdir. Ko‘pincha talaba u yoki bu mavzuni o‘rganadi, nazariy savollarga javob beradi. Ammo olgan bilimlarini amaliyotda qo‘llay olmaydi. Bir qarashda darsdan kutilgan maqsadga erishilgandek lekin eng asosiysi yozma va og‘zaki nutq jarayonida ma’lumotlarni mustahkamlab borishidir.

Horijiy til ta’limidagi dolzarb muammolardan biri ham tilning yuzaki o‘rganilishiga olib keluvchi dars shakllaridir. Matn o‘qish, darslikdagi mashqlarni

“UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINI QO‘YISHDA FILOLOGIK TADQIQOTLARNING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari to‘plami

bajarish tarzidagi amaliy mashg‘ulotlar talabalar tomonidan tilning mukammal o‘rganilishi uchun yetarli emasligini ta’kidlash lozim. Bunday mashg‘ulotlarda olgan bilimlarini o‘z nutqlarida turli hayotiy vaziyatlarda qo‘llay olmaslik esa bilimlarni tezgina unutilishiga sabab bo‘ladi. Til insonlar hayotidagi juda muhim bir vosita ekanligini nazarda tutadigan bo‘lsak, horijiy tilni o‘rganuvchilar ham o‘rganilayotgan tilda so‘zlash, yozish va tushunish ko‘nikmalarini hosil qilishlari uchun o‘z hayotida ana shu tildan vosita sifatida foydalana olishlari kerak .

Buning uchun esa o‘qituvchi dars jarayonida har bir talabaga alohida e’tibor qaratishi, individual yondashib, ularning qiziqishlariga mos keladigan turli shakllardagi vazifa va topshiriqlarni ishlab chiqishi maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Tilni o‘rganishda to‘rt kompetensiya mavjud bo‘lib, bular tinglash, so‘zlash, o‘qish va yozishdir. Tilni o‘zlashtirish saviyasi ana shu ko‘nikmalarning hosil qilinishi bilan bog‘liq. Bir kompetensiyaning egallanmaganligi boshqalarini ham egallashga to‘sqinlik qiladi. Faqat so‘zlashni bilsam bo‘ldi deyish noto‘g‘ri. Yani bularning barchasi o‘zaro chambarchas bog‘liq. Til kompetensiyalarini egallash nazariy bilimlarni egallashning o‘zi yetmaydi, albatta. Buning uchun nazariy ma’lumotlarni amaliy mashg‘ulotlar bilan mustahkamlash va kundalik hayotda qo‘llay olishga erishish kerak. Gramatik mavzularni o‘rgangan talaba o‘z-o‘zidan gapirib ketmasligi aniq. So‘zlarni yodlash bilan ham bu natijaga erishib bo‘lmaydi. Demak, amaliy mashg‘ulotlarning sifatiga, tanlangan metodlarning talaba imkoniyati va qiziqishlariga mos kelishiga katta ahamiyat qaratishimiz kerak .

Talabalarni qiziqtirgan mavzularda insho yozish, o‘zlari sevgan mashhur kishilar bilan intervyu matnini tuzish, qiziqarli reklama va e’lonlarni yozish kabi topshiriqlar yordamida yozish ko‘nikmasini shakllandirish mumkin. Odatiy mashg‘ulotlarda bo‘lganidek, berilgan savollarga javob yozishdan ko‘ra yuqoridagi kabi vazifalarni bajarish talabalar uchun qiziqarli bo‘ladi. Darslikda berilgan matn yuzasidan savol-javoblarga qaraganda talabalarning ijodiy ishlari ularni ko‘proq o‘ylashga va til birliklaridan foydalanishga o‘rgatadi. Muhimi ular o‘zlari matn tuzish jarayonida so‘zlarni, iboralarni, kerakli qo‘shimchalarni izlaydilar va fikrlarini yozma bayon etadilar.

Xorijiy tilni o‘qitish jarayonida ham so‘z boyligini oshirishga katta e’tibor qaratilishi lozim. O‘rganilayotgan tildagi har bir so‘z bizga boshqa millatning madaniyati, dunyoqarashi haqida ma’lumot beradi. Tilning o‘ziga xos tizimi, grammatik, sintaktik xususiyatlarini o‘rganish bilan bir qatorda so‘z boyligini oshirishga qaratilgan faoliyat turlari amalga oshirilishi kerak bo‘ladi. Har bir so‘zni joyida qo‘llay olish , o‘rinli ishlatish ko‘nikmasini hosil qilish lozim. Notanish

“UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINI QO‘YISHDA FILOLOGIK TADQIQOTLARNING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari to‘plami

matnni o‘qish yoki tinglash jarayonida birinchi marta uchragan so‘zlarning ma’nosini bilmasak ham matnning umumiy ma’nosini tushunishimiz mumkin. Lekin so‘zlab berishda yoki yozma bayonda qaysidir so‘zni bilmasligimiz yaqqol ko‘zga tashlanadi. Kishi qanchalik ko‘p so‘z bilsa, fikrlarini shunchalik lo‘nda ifodalay oladi.

Yangi so‘zlarni o‘rgatishda nutqiy parchalar, matn va jumalardan foydalanish. So‘zlarni alohida yozib shunchaki yod olish emas, balki ma’lum bir holat, vaziyat bilan bog‘liqlikda eslab qolish kerak. Masalan, Tana a’zolari nomlarini o‘rganishlari uchun “Doktorda” matni tavsiya etiladi.

O‘rganilishi lozim bo‘lgan so‘zlarning ro‘yxatini berib, talabdan yod olishini talab qilish unchalik samarali yo‘l emas. Chunki, har bir so‘zni eslab qolish uchun ma’lum bir sharoit (matn, dialog, audiomatn, mashq) bo‘lishi darkor. Talabalar u yoki bu so‘zni topa olmay qolishganda o‘sha so‘z uchragan matnni eslatishingiz bilan ularning yodiga tushadi.

So‘zlarni eslab qolishda ma’nodosh va zid ma’noli so‘zlarni yozib olish ham samarali usullardan biridir. Sinonim so‘zlarning qo‘llanilish o‘rinlari haqida misollar yordamida ma’lumot berish kerak. Tushuncha va narsalarni ifodalovchi sinonim so‘zlarning har birini alohida misollar bilan eslab qolish. Turk tilida millet halk ulus so‘zlarini quyidagi misollarda tushuntirish mumkin: Millet buna ne der. Türk halk müziği. Uluslararası ilişkiler ulusal bayramlar.

Turk va o‘zbek tillari qardosh til ekanligi o‘rganuvchilarga ba’zan qulaylik tug‘dirsa ba’zan esa aksincha chalg‘itishi mumkin. Har ikki tilda mavjud lekin ma’nolari farqli chalg‘ituvchi so‘zlar juda ko‘p bo‘lib, ana shunday birliklarni ma’nolari bilan eslab qolishga katta e’tibor berilishi kerak. So‘zlarning eslab qolinishi va nutqda qo‘llanilishini ta’minlash uchun har doim mana shu o‘xshash va farqli jihatlarni yodda tutish kerak bo‘ladi.

Turk tili o‘qitish jarayonida talabalarning yozma nutqini o‘stirish, fikrlarini aniq va lo‘nda ifoda etish yo‘llarini o‘rgatish muhim vazifalar sirasiga kiradi. Amaliy mashg‘ulotlarda talabalarning o‘z fikrlarini, o‘y va qarashlarini erkin va chiroyli tarzda bayon etishlari uchun lozim bo‘lgan sharoitlarning ta’minlanishi, ularga turli mavzularda turlicha topshiriqlarning berilishi ana shu vazifani amalga oshirishga xizmat qiladi. Talabalar bilan olib boriladigan har bir mashg‘ulotda yozish ko‘nikmasini shakllantirishga qaratilgan pedagogik texnologiyalardan foydalanish turk tilida erkin yoza oladigan mutaxassislarni tayyorlashda eng muhim qadamlardan sanaladi.

“UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINI QO‘YISHDA FILOLOGIK TADQIQOTLARNING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari to‘plami

Turk tili darslarida kompozitsiyon, anı, demeç, öykü, gezi yazısı kabi yozma ish shakllaridan foydalanish talabalarning turli uslublarda matn tuza olish qobiliyatini rivojlantiradi. Har qaysi shakldagi vazifalarni berishdan avval talabalarga aniq maqsadni, yozma ish shartlarini tushuntirib berish talab etiladi. Talabalarning bilim darajasiga ko‘ra yozma ish shakllari belgilanadi. Birinchi bosqich talabalariga mektup, g‘unluk, gezi ikkinchi bosqich talabalariga hikaye, tasvir, karakter tasvirleri, skeç, açıklama uchinchi bosqich talabalariga esa tartışma, makale shaklidagi yozma ishlar olib boriladi.

Xulosa qilib aytganda, xorijiy til ta'limida talabalarga ham og‘zaki, ham yozma nutqni o‘stiruvchi topshiriqlarning berilishi har tomonlama yetuk filolog kadrlarni tayyorlash yo‘lidagi muhim vazifalardan hisoblanadi. Yozma ishlarda kuzatilgan xato va kamchiliklarni tuzatish, talabalarga kerakli tushuntirish va ko‘rsatmalar berish ta'lim jarayonining asosiy qismlaridan biri bo‘lishi lozim. Talabalarning yozma nutqini rivojlantirishga qaratilgan yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish ta'limning sifatini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. J.Shabanov.Chet tilini o‘qitish metodikasi va zamonaviy texnologiyalar.T.,2010
2. Z.Xudoybergenova.Samarali ta'limning asosiy usullari va oliy ta'lim tizimida ularning tatbig‘iga doir..Sharq tillari va adabiyoti fanlarini o‘qitish metodikasining dolzarb masalalari.T-2009.
3. Emin Özdemir,Adnan Binyazar. ‘Yazılı anlatım bilgileri’ Ankara.1998.
4. X. Imomova. Turk tilini o‘qitishda so‘z ma'nolarini ochib berish yo‘llari. Sharq tillari va adabiyoti fanlarini o‘qitish metodikasining dolzarb masalalari Toshkent,2009.
5. S.Toshalievaa..Turk tilini o‘rgatishning ba'zi interfaol usullariga doir. Lingvist III.Ilmiy maqolalar to‘plami.T,-“Akademnashr” 2012.